

BALÁZS JÓZSEF:

NÉGY ÉV VASBAN ÉS VÉRBEŒN 1914—1918

(Budapest, Kossuth Kiadó, 1966. 296 o.)

Több mint ötven éve fegyverek zaja verte fel a világot. Emberek milliói öltöztek magukra katonaruhát s harcoltak, szenvedtek, pusztultak 52 hosszú hónapon át. A háború az előző korok háborúitól eltérően világméreteken zajlott és a harctevékenység egyaránt folyt a szárazföldön, a tengeren és a levegőben. A háborúban harminchárom ország vett részt. A fő hadszíntér Európa volt, de hadműveletek voltak a Közel- és Távols-Keleten, valamint Af-

rikában is. A tengeri küzdelem kiterjedt mindhárom óceán területére.

Ebben az első világméretű háborúban új, soha nem látott fegyverek jelentek meg és a hadművészetben új, bonyolult problémák vártak megoldásra. A katonai és politikai vezetők, teoretikusok sokszor tanácstalanul állottak az eseményekkel szemben és kénytelenek voltak belátni, hogy a háború lefolyásáról vallott nézeteik és felfogásuk nem felelnek meg az új követelményeknek.

A háború végén tízmillió halott maradt a csatatereken, az anyagi kár kétszerese volt a francia forradalom óta lezajlott háborúban okozott károknak. Az özvegyeken és árvákon kívül húszmillió sebesült és rokkant átkozta a gyilkos háborút és annak kirobbantóit.

Kik lobbantották lángra a háború tüzet? Miért kellett emberek millióinak elpusztulni, több nemzedék alkotó munkája eredményének tönkremenni?

A világ népei — és köztük az idegen érdekekért több százezer katonát áldozott magyar nép — választ vártak ezekre a kérdésekre. A burzsoá történetírás sokat foglalkozott e háborúval, igen sok részletes és összefoglaló munka látott napvilágot, de a háború valódi okának feltárását nem tudta elvégezni.

A két háború közötti kor magyar történészei, hadtörténetírói szintén kivették részüket ebből a munkából. Nálunk is megjelentek összefoglaló munkák és ezredtörténetek, visszaemlékezések, de a legfontosabb kérdések válasz nélkül maradtak.

Felszabadulás utáni történetírásunkban a második világháború eseményei

mögött az első — érthetően — hátterbe szorult. Mindjobban meggyökeresedett az a nézet, hogy tapasztalatai már nem időszerűek és nem nyújtanak a jövő számára kellő tanulságot. Ezt bizonyítja az a tény, hogy szemben a második világháború gazdag irodalmával, az első világháborúval történetírásunk alig foglalkozott. Pedig az imperializmus korszakának első, az egész világra kiterjedő háborúja tapasztalatainak összefoglalása, az adott kor politikai és katonai eseményeinek elemzése nélkülözhetetlen segítséget nyújt a jelen problémáinak megértéséhez. Hiszen az imperializmus belső ellentmondásai ebben a háborúban jelentkeztek először a legélesebben és itt mutatkoznak meg a háború új, gépi korszakának jellemző vonásai. Ezért tartom igen örvedetesnek és jelentősnek Balázs József könyvének megjelentését, amely régi hiányt pótol történetírásunkban.

A szerző munkáját az első világháború katonai története áttekintésének nevezi, valójában azonban ennél sokkal többet ad. Mindenekelőtt a háború kirobbanásának valódi okát mutatja be, azt, hogy mi volt a hangzatos frázisok — a „nemzeti becsület” megvédése, az „igazság” szeretete, a kis népek „védelme” — igazi tartalma. A királyok, császárok, cárok, köztársasági elnökök hazafias szólamai mögött a rabló imperializmus küldte halálba a „drága népeim” millióit.

Igen sok burzsoá történetíró a háború kitörésért a véletlent — a Monarchia trónörökösének meggyilkolását — hibáztatja. Igaz, a háború látszatra „véletlenül” tört ki. Azonban a szükségszerű és a véletlen kapcsolatából következik, hogy mindenhol, ahol a felszínen a véletlen játékát látjuk, ott mindig rejtett szükségszerűségek működnek, amelyek megszabják az adott jelenség lényegét és fejlődésének, sorának fő tendenciáit.

Ezeket a szükségszerűségeket mutatja be a szerző. Példákon keresztül és különböző táblázatokban tárja elénk a háború előtti kor gazdasági fejlődését, hívja fel a figyelmet az imperialista hatalmak ellentéteire.

A háború kiterjedt manőverező hadműveletekkel kezdődött. A szemben álló felek rövid idő alatt akarták hadászati céljaikat megvalósítani és a háborút „az őszi falevelek hullásáig” befejezni. Ellenfeleiket a szárnyakról átkarolva, nagyméretű bekerítéssel, szán-

dékoztak megsemmisíteni és a gyors győzelmet egy-két „döntő” csatától remélték. Az első világháború előtti katonai teoretikusok arra a clausewitz-i tételre építették elméletüket, hogy a siker akkor a legnagyobb, ha az ütközetek egy nagy csatában egyesülnek.

A valóságban minden másképpen történt. A gépi korszakban, a milliós hadseregek és az új technika korában a hadászati célt nem lehetett egy döntő csatában megvalósítani. Már az első hónapokban csődöt mondott minden olyan kísérlet, amely kizárólag szuronyrohamokkal akart döntést kieroszakolni a tömegesen megjelent harci technikával szemben. A támadó gyalogság a védelem pusztító tűzében megtorpant és magát beásni kényszerült. A hadművészetben ettől kezdve új jelenség mutatkozott: az összefüggő állásrendszerekben folyó küzdelem — az állásháború. A szerző: „Mire a fák levelei lehullanak”, „Forgandó szerencse”, „Potiorek” és „A lövészárokban” című fejezetekben vázolja a katonai vezetők hiábavaló erőfeszítéseit, a könyörtelenül beköszöntött állásháború okait és a harctevékenység kialakuló új formáit.

Az állásháború kezdetétől a háború végéig, a hadművészet előtt most mái két alapvető feladat állott. Egyrészt megoldani a védelem állóképessége, szilárdsága fokozásának kérdéseit, másrészt megkeresni a védelem áttörésének és a háború manőverezővé tételének módszereit. A szemben álló feleknek ezt az erőfeszítését a könyv „Gigászi küzdelem” című része vázolja. Érdekes és színes leírását kapjuk a különböző harceszközök alkalmazásának. A szerző az egyes hadműveletek leírásánál sorra veszi a tűzéség, repülő, harcokocsik alkalmazását. Az olvasó képet kap a pergőtűz és a vegyi fegyverek hatásáról. A háború hatalmas áldozatokkal és hallatlan erőfeszítéssel járt mindkét fél részéről. Igen kifejező tehát a könyv utolsó részének címe — a háború valóban „Nem tarthatott tovább”. A teljesen elvérzett, legyengült központi hatalmak kénytelenek voltak letenni a fegyvert a sokkalta nagyobb anyagi-technikai bázissal rendelkező antant előtt.

Mit tanulhatunk az első világháború eseményeiből, milyen következtetéseket vonhatunk le? A szerző „Summa summárum” címmel többek között az alábbi néhány gondolattal igyekszik válaszolni:

A burzsoá hadászat nem volt képes az új, megváltozott korszakban a háború sajátosságainak felismerésére. A háború eseményei bebizonyították, hogy nézeteik az új követelményeknek már nem feleltek meg.

A burzsoá teoretikusok — főleg a németek — a háborút gyors lefolyásúnak tekintették, ehhez azonban hiányoztak a szükséges feltételek. A gyors sikerre alapozott elképzelések már az első hónapokban megbuktak.

A vezérkarok előtt világos volt már a háborút megelőzően a várható küzdelem koalíciós jellege, a koalíciós hadvezetés alapjait mégsem dolgozták ki, a szövetséges államok hadvezetése közötti együttműködés állandóan akadózott.

A háború bebizonyította, hogy a hátrország szerepe a gépi korszakban jelentősen megnőtt. A gépi technika nagyarányú alkalmazása csak a hadviselő államok termelő erőinek legnagyobb fokú megfeszítésével volt lehetséges.

Fokozott mértékben nőtt meg a manőver jelentősége. A vasút mellett növekvő szerepet kapott a gépkocsi-szállítás is. A harcok alkalmazása, a nehéz tüzérség gépesítése jelezte a fejlődés útját.

Bár kétségtelen, hogy a szerző könyvét rövid ismeretterjesztő összefoglalásnak szánta, mégis érezhető, hogy ennél többet szándékozott adni. Éppen ezért úgy vélem a katonalvasó olyan részleteket is számon kérhet, amelyek elsősorban őt érdeklik, de nem érdektelenek a többi olvasó számára sem. Itt elsősorban a különböző katonai doktrínák kialakulására, az azokat létrehozó tényezők bemutatására gondolok. A szerző a haditervek részletesebb bemutatásánál röviden érinti is ezt a témát — beszél a gyors lefolyású háború gondolatáról, de a haditervek alapjául szolgáló doktrínák bemutatásával adós marad. Úgy vélem nem lett volna érdektelen megemlíteni azt sem, milyen befolyást gyakoroltak az egyes doktrínák kialakítására, az adott országok uralkodó osztályainak politikai célkitűzései és a rendelkezésre álló anyagi-technikai bázis. Nem lett volna rossz már csak azért sem, mert ezek a tényezők játszanak ma is szerepet, és a katonai doktrínák kialakulásának, az azokra ható tényezőknek ismerete napjainkban egyre nagyobb jelentőségű.

Az első világháború formáját tekintve — elhúzódó jellegű állásháború — egyedül áll a hadtörténelemben. A

könyv értékét éppen ezért csak jobban növelné, ha a szerző az állásháború létrejöttének körülményeit még részletesebben vizsgálta volna. A támadó és a védő technikai eszközeinek teljesebb bemutatásával, a háború kezdetén alkalmazott harceljárás bővebb tárgyalásával még plasztikusabban mutathatta volna be az új technika és a régi elvek közti kibékíthetetlen ellentmondást — az állásháború valódi okát.

A végső summázásban a szerző megkísérli ugyan ennek bemutatását, de végső soron olyan következtetést von le, ami nem helytálló. Amint írja: „...A hadvezetőségek 1914-ben még elvárták a háborúba küldött gyalogságtól, hogy a veszéllyel nem törődve, életét sem kímélve, hurrázó rohammal menjen neki az ellenségnek”. (286. o.) Majd tovább folytatva levonja a következtetést: „Nem vitás, hogy a gyalogság harcmodoráról alkotott ilyen buta (sic!) szemlélet azután már 1914-ben súlyos véráldozatokat követelt valamennyi hadseregtől. Igaz, a fegyveres erők később is ijesztően nagy veszteségeket szenvedtek, de ezek a veszteségek főként már nem a gyalogság elavult szemléletű harcmodorából adódtak, hanem... abból, hogy a katonatömegeket a munkások és szegényparasztok sorából szedték össze, s azok elpusztulásáért egyáltalán nem fájt az uralkodó osztályok szíve”. (Uo. Az én kiemelésem. — Sz. L.)

A kérdés ilyen megközelítése félreérthető. A gyalogságtól minden korban — így a második világháborúban is ugyanezt kívánták. Nem a gyalogság harcmodoráról alkotott szemlélet volt „buta”, hanem az a hadművészeti elv, hogy a gyalogságnak magára hagyatva, minden támogatás nélkül kellett rohamozni a gégnuskákkal szembe. A veszteségeket nem a nemtörődomség, hanem az új technikával szemben való felkészületlenség okozta.

A szerző kétségtelenül nagy adat- és anyagismeret birtokában dolgozta fel a háború katonai történetét. Éppen ezért sajnálatos, hogy — nem tudni mi okból — sehol sem hivatkozik irodalomra, lábjegyzetet nem ad. Ez már azért is megjegyzésre ad okot, mert a különböző források több adatot más-képpen adnak meg és ez többször zavarólag hat (például aadosztályok ereje, aadosztályok löveggel való el-látottsága, a tüzérség — közte a nehéz-lövegek száma — ereje, a repülőgépek, hadihajók menvisége stb.)

Részletesen foglalkozik a könyv a harckocsik megjelenésével és feladatukkal, azonban a harcban betöltött szerepüket illetően ellentmondó következtetésre jut. Egyrészt megállapítja, hogy „...Az ütközetbe vetett harckocsitömeg még nem volt a gyalogsággal szorosan együttműködő fegyvernem” (228. o.), másrészt olyan következtetésre jut, hogy: „...A harckocsik tömeges harcbevételével elért harcászati eredmények viszont feltétlenül felkeltették a hadvezetőségek érdeklődését és — megszületett a páncélos fegyvernem”. (290. o.) Véleményünk szerint az első megállapítása a helytálló, mert a harckocsit az első világháborús elvek gyakorlati fegyvernek tekintették.

A szerző szándékosan mellőzte a speciális katonai szakkifejezéseket, bár

több helyen jobban szolgálná a jobb megérthetőséget ezek használata. Zavaróan hatnak többek között — különösen a katonaelőrelépés előtt — az olyan kifejezések, mint a búvóhely, lövészárk-vonal, ellenlökés ellencsapás helyett, a tartalékok ellentámadása (222. o.), hadseregszervezésben harcbevétel gyalogság (64. o.), a Siegfried-állás és Siegfried-vonal keveredése. (Nem ugyanaz! 214. o.)

Végeredményben Balázs József hasznos munkát végzett a könyv közreadásával. Az első világháború katonai történetének összefoglalásával, hiányosságai ellenére is régi adósságnak tett eleget és értékes munkát adott a katonaelőrelépés és a téma iránt érdeklődő polgári olvasóközönség kezébe.

Szabó László